

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

АБАЙТАНУ
ТАҢДАМАЛЫ ЕҢБЕКТЕР

IV том

Алматы
«Қазақ университеті»
2015

ӨОЖ 821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Қаз)

А 13

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті филология,
өдебиеттану және өлем тілдері факультетінің Ғылыми кеңесі және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(№6 хаттама 26 маусым 2015 жыл)
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы
Абай ғылыми-зерттеу институтында дайындалған*

ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Ж. Дәдебаев (төраға), Ө. Әбдиманұлы, З. Бисенғали, Т. Есембеков, Б. Жақып,
А. Жақсылықов, Қ. Мәдібаева, Ж. Молдабеков, З. Сейітжанов, Ә. Тарақ,
А. Темірболатова, Ж. Тілепов, Р. Тұрысбек, П. Бисенбаев (хатшылар тобының
жетекшісі), И. Әзімбаева (жауапты хатшы), Ә. Жапарова (хатшы)

Шікір жазған

филология ғылымдарының докторы, профессор **Қ.Қ. Мәдібаева**

Жалпы редакциясын басқарған

филология ғылымдарының докторы, профессор **Ж. Дәдебаев**

Құрастырып, түсініктерін жазғандар:

П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нүрәділ

Жауапты редактор

филология ғылымдарының докторы, профессор **Б. Жақын**

А 13 Абайтану. Таңдамалы еңбектер. IV том. Ойлар мен толғаныстар /
құраст., түсінік. жазғ.: П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нүр-
әділ; жауапты ред. Ә. Тарақ; жалпы ред. басқ. Ж. Дәдебаев. – Ал-
маты: Қазақ университеті, 2015. – 279 б.

ISBN 978-601-04-1617-8 (ортақ)

ISBN 978-601-04-1285-9 (IV том)

Абайтану ғылымы бойынша жарық көріп отырған таңдамалы еңбектер басылымы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Абай туралы сөз» толғауымен ашылған. Төртінші томға абайтану саласында 1960 жылдан 1980 жылға дейін жарық көрген, уақыт сынынан өткен, ғылыми қауым мен көпшіліктен лайықты бағасын алған зерттеулер мен мақалалардың таңдамалылары енген.

Кітап орта мектептің жоғары сынып оқушылары мен жоғары мектепте білім алушы жастарға, ғылым мен білім, мәдениет мамандарына, мемлекет қызметкерлеріне, сондай-ақ қалың көпшілікке арналған.

IV томға енген таңдамалы еңбектер елдің ынтымағы мен бірлігінің нығаюына, интеллектуалдық әлеуетінің артуына, қоғамдық сананың дамуына ықпал етеді.

Том «Абай Құнанбаевтың шығармашылық мұрасын пәнаралық зерттеу» бағдарламасы аясында дайындалып, жарық көріп отыр.

ӨОЖ 821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Қаз)

ISBN 978-601-04-1617-8 (ортақ)

ISBN 978-601-04-1285-9 (IV том)

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ жанындағы
Абай ғылыми-зерттеу институты, 2015

АБАЙ АУДАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПУШКИН

Абайдың Пушкин мұрасынан тәржімалаған шумақтары туралы бізде айтылған пікірлер аз емес. Әрісі Әлихан Бөкейхан мен Ахмет Байтұрсынұлынан, Мұхтар Әуезов пен Сәбит Мұқановтан бастап, кейінгі әдебиетшілеріміздің талайы бұл турадағы ойларын ортаға салған. Бірақ туған әдебиетімізге көркем аударма дәстүрін тұңғыш рет енгізіп, соның тамаша үлгісін қалдырып кеткен Абай тағылымы жөнінде, біздегі аударма саласы барған сайын өрістеп, оның тәжірибесі молая түскен сайын, әлі де айтылар сөз аз болмаса керек.

Абайдың Пушкиннен аударғаны көп емес. «Евгений Онегиннен» іріктеп қазақша өлең еткені жеті ғана үзінді. «Онегиннің өлердегі сөзі» деген төрт жарым шумақты (он сегіз тармақ) Абай жанынан қосқан. Бары осы.

Сонда мынадай сұрақ туады? Өзі кереметтей ләззат алып, таң-тамаша болған көлемді шығармадан үзіндіні неге аз алған? XIX ғасырдағы орыс өмірінің энциклопедиясы атанған бұл іргелі туындыны түгелдей немесе еңсере аударуға, әрине, Абайдың мүмкіндігі болған жоқ. Және ол қажет те емес еді. Өйткені Ресейдегі дворян қауымының жарқылдақ өмірі мен сән-салтанатты сарайларының көп қыртысты жұмбақ тұрмысы, қаншама майлап берсең де, ондайды көріп білмеген көшпелі қыр қазағына қызықты болмас еді.

Сондықтан Абай талай замандар бойы Шығыстың неше түрлі ғашықтық дастандарын тамсанып отырып тындауға құлақтары үйренген ауыл адамдарына Пушкин романындағы Онегин мен Татьяна хикаясын әдейі таңдап алып аударған. Және бұлар үшін оқиғасы қандай қызық, қандай тосын!

«- Ойпыр-ай, он екіде бір гүлі ашылмаған орыстың жап-жас қызы өзінен көп үлкен еркекке ғашық болып, сөз айтқан, хат жазған дей ме? Ғажап екен, не деген өлермен қыз еді. Ал, сонсоң не болыпты?

– Болғаны сол, еркек айтыпты, мен үшін шалабыңды шайқамай-ақ қой, шырағым. Мен саған үйленіп, жарылқай алмаймын, – депті.

– Ие, содан кейін не болыпты?

Не болсын. Қыз қалады жылап. Жігіт жайына кетеді. Бірақ қызығы артынан болады. Арада талай жыл өткенде, әлгі қыз бой жетіп, бір атақты генералға ұзатылады. Үлкен шаһарда, соның салтанатты сарайында үлде мен бүлдеге бөленіп, күрсіп тұрады. Бір күні той үстінде баяғыда өзі ғашық болған еркек кездесіп, енді бұған ол ғашық болады. Өлердегі сөзін айтып келіп аяғына жығылады. Бірақ оған әйел қарамайды. Баяғыда менсінбей кеткенсің. Енді мені әуре қылма. Жұрттың өсегіне қалар жайым жоқ, мазалама, – дейді.

Ал анау қайтіпті?

Не қайтетіні бар? Ғашықтықтың қайғысынан құса болып ақыры өлетін болса керек».

Міне, Пушкин романындағы Татьяна мен Онегин хикаясының қазақ даласында туғызатын ықтимал әсері осындай еді. Абай соны білді. Білді де, олардың жазысқан хаттарын келістіріп аударды. Соларға арнап тамаша әндер жазды. Сөйтіп, ұлы орыс ақыны кейіпкерлерінің атақ-даңқы сахарада самғап кете барды.

Осы жай ғана аударма ма? Бір ақынның басқа тілден қотара салған өлең шумақтары ғана ма? Қыр қазағына таңсық көрінетіндей басқа бір халықтың еркегі мен әйелінің арасындағы өздеріне бейтаныс ғашықтық хикаясы ғана ма? Жоқ, бұл – басқа бір әлемнен алып келіп, өз қандастарының санасына сіңдірген, солардың жан дүниесіне рухани азық етіп ұсынып отырған ұлы ақын Абайдың асыл қазынасы, баға жетпес тың тартуы еді. Адам баласының ең асыл сезімдерін өлеңмен өрген екі ұлы ақынның сөздері арқылы ортақ тілге айналған қымбат көріністері еді.

Абай шумақтары – еркін аударма. Балғын жас орыс қызының пәк жүрегінен жарып шыққан риясыз сезімінің ыстық лебін жеткізгенде, Абай қазақ қызының аузына дәл сондай әсерлі сөздерді ұлттық ұғым-түсініктің елегінен өткізіп, соншалықты табиғи тән, жатық етіп жеткізеді. Мұнда өлеңнің әрбір жолын,

әрбір шумағын жолма-жол, сөзбе-сөз аудару жоқ. Бірақ сөйтсе де, түпнұсқадағы ағынан жарылып ашық айтылған әрбір ой, әрбір сыр аудармада дәл мағынасын тауып, үстінен түсіп отырады.

Я к вам пишу – чего же боле?
Что я могу еще сказать?
Теперь, я знаю, в вашей воле
Меня презреньем наказать.
Но вы, к моей несчастной доле
Хоть каплю жалости храня,
Вы не оставите меня...

Енді осының баламасы:

Амал жоқ – қайттім білдірмей,
Япырмау, қайтпін айтамын.
Қоймады дертің күйдірмей,
Не салсаң да тартамын.
Талайсыз, бақсыз мен сорлы
Еріксіз аттап ұяттан,
Қорлыққа көңдім бұл ғұрлы,
Байқалар халім бұл хаттан.

Сонымен бірге осы шумақтардан да және кейінгі мәтіндерден де біз тек жатықтықты, табиғилықты ғана емес, мағынаның толымды көлемін ғана емес, сонымен бірге сөзбе-сөз дәлдікті де көре аламыз. Мысалы:

Другой!.. Нет, никому на свете
Не отдала бы сердца я!
То в вышнем суждено совете...
То воля неба: я твоя;
Вся жизнь моя была залогом
Свиданья верного с тобой;
Я знаю, ты мне послан богом,
До гроба ты хранитель мой...

Соның қазақшасы:

Өзгеге ешбір дүниеден
Еркімен тимес бұл жүрек.

Өзелде тағдыр иеден
Қожам сенсің, не керек.
Тіршілігім – құрбандық,
Шыдамай сені кергенше,
Тәңірімнен келген бұл жарлық,
Ием сенсің өлгенше.

Жоғарыда ұлттық ұғым-түсінік деген сөздерді ауызға алдық. Адамның туа біткен мінез-құлқы мен табиғи тұрмыс жағдайына байланысты ерекшеліктер де осы қатарға жатады десек, аударма жолдарда оның да айқын мысалдарын көреміз.

Байқасақ, Пушкинде Татьяна Онегинді аптасында бір көрсем де риза болар едім дейді. Ал Абайда: «Айында бірер көрсем де», – деп тұр. Сонда Абай апта мен айды айыра алмағаны ма? Жоқ, олай емес, сөздің мағынасына тереңірек үңілейік. Отырықшы елде күн сайын бірін-бірі сан рет көретін шағын деревняның адамдары үшін аптасына бір көру – әжептәуір мерзім. Ал көшіп жүріп, малдың өрісіне қарай әр таудың қуысында, алыс ормандарды немесе өзен-көлдерді сағалап, бір-бірінен шалғай отыратын ауыл адамдары апта түгіл айында бір көріссе де тәуба дер еді. Абай соны ескерген.

Ұлттық психологияға байланысты тағы бір мысал. Татьянаның Онегинге жазған алғашқы хатында: «Егер сіз көзіме көрінбесеңіз, алаңсыз жүре беріп, түбінде өз жөнімді бір табар едім», – деген мағынада наз айтатыны бар ғой. Түпнұсқада ол тармақтар былай болып келеді:

Души неопытной волнения,
Смирив со временем (как знать?),
По сердцу я нашла бы друга,
Была бы верная супруга
И добродетельная мать.

Осы шумақтың мағынасы аудармада былай берілген:

Асау жүрек қайнамай,
Жуасыр ма еді кезінде.
Елден бір жақсы сайламай,
Бармас па ем ерге өзім де.

Қазақтың балиғатқа жетпеген жас қызы бір орайда ерге шығуды қысылғаннан айтса айтар, ал мен де бала көтеріп ана болармын деген сөзді естіртіп айту түгіл, ойға да алмайтын шығар. Сондықтан оны Абай аудармаған. Ал Онегинге қайтарған жауабының аудармасындағы:

Өз қораңның қақпасын сен
Қатты жаптың, не айтайын.
Жат қораның қақпасын мен
Жастанамын, қайтейін.
Қаймақ еді көңілімде,
Бізге қаспақ болды жем.
Екі сөз жоқ өмірімде,
Мен де сорлы бақыты кем, –

деген екі шумақты Абай жанынан қосқан. Мұхтар Әуезов кезінде мұны аударманың тым қазақшалап жалпақтап кеткен кемшілігі деп санаған.

Кім біледі, бәлкім, төл әдебиетімізде аударма саласы Абай тағылымы арқылы жаңа-жаңа тамыр тарта бастаған кезде, Мұқаң болашақта бұл маңызды істе түпнұсқадан жөнсіз ауытқушылық болмасын деген сақтық оймен де айтқан болар.

Бірақ Пушкин романының үзінділері арқылы қазақ әдебиеті алдынан көркем аударманың мол жемісті арнасын ашқан Абайдың ой-ниетін де дұрыс ұғынғанымыз жөн. Егер ұлы ұстаз осы хикаяны алғашқы ауыл тыңдаушысы мен кейінгі қалың қазақ оқырмандарының соншалықты жанына жақын, құлағына жағымды етіп аудармаса, М.Әуезовтің өз сөзімен айтқанда, Татьяна әні қырда шалқып кете алар ма еді, Пушкин қазынасы қазақ халқының рухани әлеміне сол күннен бастап бірден кіріп кете қояр ма еді? Мұны да есте ұстағанымыз абзал.

Абай мен Пушкин арасындағы шығармашылық байланыс туралы айтқанда, Абайдың махаббат тақырыбына арналған төл туындыларын да еске алған жөн. Бұл екі арада өте тығыз байланыс бар. Біздің төл әдебиетімізге махаббат лирикасын алғаш рет енгізген – Абай. Оған дейін фольклорлық қиссалар мен ауыз әдебиетіндегі лиро-эпостық дастандар болмаса, жеке

ақындардан қалған сүйіспеншілік тақырыпты шағын лирикалық өлеңдер атымен жоқ.

Ендеше осы мәңгілік жанрды Абай не мақсатпен енгізді? Қазіргі құлаққа тосаңдау естілсе де айтайық, данышпан ақын бұл тақырыпты қазақ жастарының, әсіресе, қазақ қыздарының жүрегінде махаббат сезімін ашу үшін, оны ояту үшін ашты. Шынтуайтына келгенде, қалыңмал тұсында қазақ әйелінің бойындағы табиғи махаббат сезімі ашылмай, жабық күйінде сөніп қалатын. Қалыңмал арқылы ең сәтті үйленді деген жастардың тұрмыстық өмір схемасы, шамамен, былай болып келер еді:

Ауылдағы қыз бала есі кіріп, бой жете бастаған кезінен былай қарай, сенің атастырып қойған күйеуің бар, құдай қосқан қосағың сол болады деген ұғым оның санасына құйылады да, ол соған алаңдап күтумен болады. Бір күні сол күйеуі ойда жоқта ұрын келеді де, өзінің болашақ жұбайлық парызын атқарып, кетіп қалады. Артынан іле-шала ұзатылады. Бөтен елде, бейтаныс үйге келін болып түседі. Келе салып, отымен кіріп, күлімен шығып дегендей, тынымсыз шаруаға араласады. Аюдай ақырған қайын ененің қарауында қалады, ана жолы шала танысқан жұбайы енді оған малға сатып алған меншік есебінде қарайды. Көп ұзамай балалы болады. Шаруа одан сайын көбейеді. Осындай күйбең тіршілікте әйелдің жастық шағы өте шығады.

Қазақ қыздарын болашақта осындай мимырт тіршілікке душар етпеу үшін Абай оларға ішкі жан жарастығымен бірге, бәлкім, бұл жерде одан да маңыздырағы, сыртқы сымбаттың сынын көбірек ыждаһаттауды жөн көрді. «Қақтаған ақ күмістей кең мандайлы», «Білектей арқасында өрген бұрым» сияқты өлеңдер өмірге осылай келген болатын.

Қарапайым ауыл жастарының жоғарыдағыдай томаға тұйық тағдыры тек әйелдерге ғана емес, еркектерге де тән болды. Бұл көңілсіз жағдайға алаң болған Абай жастардың сүйіспеншілік сезімі тақырыбына тұтас бір цикл өлең жазды. Қазір ойлап отырсақ, «Желсіз түнде жарық айдан» бастап, «Айттым сәлем, Қаламқасқа» дейінгі осы сарындас өлеңдерінде жастық шақтағы махаббат сезімінің жүйелі диалектикасы ашылған екен. Соны ой көзімен қысқаша шолып өтейікші:

«Желсіз түнде жарық ай». Жазғы түннің әсем табиғаты аясында ауыл сыртында кездесуге алғашқы махаббат сезімінің жетегімен асыққан екі жас. Үй ішінен бір сәтке сытылып шыққан қыз байғұс тұла бойы қалтырап абдыраған күйі зорға жетті. Бір ауыз сөз айта алмай дір-дір етеді. Сол үнсіздік күйде жігіт қасына жеңіл ғана жаңасып келіп, иығына сүйенгені – соған білдірген ишараты. Өзі де сол қыздың күйінде шарасыз тұрған жігітке бұдан артық олжа жоқ еді.

Мазмұн жағынан осыған жалғас «Қызарып, сұрланып» деп басталатын өлең. Мұнда да дәл сол екі жас тағы да жұрттан оқшауланып оңаша жолығысқан. Әлі де үркек, бұйығы қалыптары. Бірақ бір-біріне бойлары үйреніп, ширай түскен. Бұл жолы үнсіз сүйісіп тарайды.

Осылай бейкүнә кібіртік басталған үйірсектік сезім өрістей келе шынайы таза махаббатқа ұласса, арасында уақытша айырылысқан кезде бірін-бірі үздіге аңсап сағынуға да хақылы ғой. «Көзімнің карасы» атты әйгілі өлеңде құлай сүйген жігіттің сағыныш зары айтылмай ма? Бірақ ескі ауылдың салтында оны өзгеге жария студің өзі де теріс түсінілетін еді. Оның: «Жылайын, жырлайын, ағызып көз майын» деген сөзін естігенде, алдымен қасындағы жолдасы мазақ қылып күледі. Сол сөз ата-анасының құлағына жетсе, «бір қыз үшін жылап жүрген» балалары үшін намыстанып ыза болар еді. Ал енді сол махаббат оты барған сайын лаулаған кезде: «Айттым сәлем, Қаламқас, саған құрбан мал мен бас» деген сөзді айтқызса, үйде отырған әжесі: «сол қыз үшін бәрімізді құрбан етіп жүр екен ғой, жаман шірік неме!», – деп жерге түкіретіні сөзсіз.

Осындай қыңыр мінезге әдейі қысас қылғандай, ақын «Мен сәлем жазамын», «Қор болды жаным» сияқты өлеңдерін жазды. «Мен сәлем жазамын қарағым қалқама; қайғыңнан азамын, барушы айта ма?» Немесе: «Қор болды жаным, сенсіз де менің күнім, бек бітті халім, тағдырдан келген зұлым...» Естен тана ғашық болған жігіттің мүшкілдігі осы өлең жолдарынан ап-айқын көрініп тұрған жоқ па?!

Абай өз заманындағы жастардың сүйіспеншілік сезімі жөнінде ересектер арасында осындай жосықсыз көзқарастар орын

алғанын білгендіктен, соны жазғырғандықтан өзінің махаббат тақырыбындағы өлеңдерін жазған. Ол әсіресе қалыңмал тұсында жаншылып сөніп қалған әйел сезімін ояту үшін осы тақырыпты діттей жазғанға ұқсайды.

Қаламқастың жігіт сөзіне қайтарған жауабындағы: «Біз – қырғауыл, сіз – түйғың, тояттай бер кел де алып» деген тармақтарда жалаң құмарпаздық емес, шын ниетімен беріле сүйген ғашық жардың ағынан жарыла айтқан ағыл-тегіл сезімі бар. Күні ертең некелі зайып болатынына кәміл сенген Қаламқас қыз махаббаттың тәтті дәмінен тартынбай, тәбетін ашық білдіреді: «Тал шыбықтай оралып, // Гүл шыбықтай бұралып, // Салмағыңнан жаншылып, // Қалсын құмар бір қанып» // деген сөздерде қазіргі бұзылған заманның эротикасы жоқ, таза махаббаттың отынан тұтанған адам табиғатының заңды тілегі бар.

Абайдың Пушкиннен аударған үзінділері жастарды қалыңмал құрсауынан босанып шығып, таза сезімнің романтикасына шақырар алдындағы шығармашылық шабыттың дайындығы секілді болып көрінеді бізге.

«Евгений Онегин» романының Абай аударған үзінділері жөнінде қорыта айтқанда, Онегин бейнесі туралы ерекше бір пікір білдіру қажет. Тегінде, Абай Онегінге Пушкиннен гөрі көбірек іш тартатын сияқты. Оны Онегиннің өлердегі сөзі деп өз жанынан жеке өлең арнағанынан байқаймыз. Онегиннің Пушкин айтқан теріс мінездерін жұқартқаны өз алдына, Абай оны Татьянаға қайтадан ғашық болғанда тым үздіктіріп жіберетіні бар. Сен енді жібімесең өлемін деген сөзді ол бірнеше рет қайталайды. Сондықтан оны Абай қайта оянған махаббаттың құрбаны еткісі бар.

Қысқасы, бұл үзінділер бас-аяғын қосқанда, сол кездегі қазақтар қызығып оқитын, махаббат тақырыбына арналған шағын ғана лирикалық поэма болып шыққан.

ТҮСІНІКТЕР

1. Кенжебаев Б. Абай Құнанбайұлы / Кенжебаев Б. Баспасөз бетінде жарияланған: Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері (мақалалар жинағы). – Алматы: Ғылым, 1973. – 61-90-беттер; Абай институтының вебсайты.
2. Мырзахметов М. Абай өмірбаяны – абайтанудың іргелі саласы. Баспасөз бетінде жарияланған: Мырзахметов М. Мұхтар Әуезов және абайтану проблемалары. – Алматы: Ғылым, 1982. – 12-27-беттер; Абай институтының вебсайты
3. Қасқабасов С. «Ескендір» поэмасының сюжеттік негізі. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 224-237-беттер; Абай институтының вебсайты.
4. Мағауин М. Абайдың белгісіз әңгімесі. Баспасөз бетінде жарияланған: Мағауин М. Шығармалар жинағы. Он үш томдық. Оныншы том: Ой, толғамдар. – Алматы: «Қағанат-ҒМО» баспасы, 2002. – 76-92-беттер.
5. Елеуенов Ш. Абайдың эпистолярлық романы. Баспасөз бетінде жарияланған: Пушкин – Абай және қазақ әдебиеті: халықаралық ғылыми конференцияның материалдары. – Алматы: Unique Service, 2006. – 49-60 б., Абай институтының вебсайты.
6. Сыздықова Р. Абай тілінің зерттелуі. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 324-344-беттер; Абай институтының вебсайты.
7. Ысқақов А. Абай және қазақ әдеби тілі. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 305-324-беттер; Абай институтының вебсайты.
8. Өлімқұлов Т. Жұмбақ жан (үзінді). Баспасөз бетінде жарияланған: Өлімқұлов Т. Жұмбақ жан. Әдеби-сын зерттеу. – Алматы: Жазушы, 1993. – 3-24-беттер; Абай институтының вебсайты.
9. Өшімбаев С. Ақын жанын жабырқатқан жайлар. Баспасөз бетінде жарияланған: Өшімбаев С. Екі томдық шығармалар жинағы. Екінші том. Әдеби сын. – Алматы, 2007. – 91-112-беттер; Абай институтының вебсайты.
10. Ысмағұлов Ж. Абай аудармаларындағы Пушкин. Баспасөз бетінде жарияланған: Пушкин – Абай және қазақ әдебиеті. – 61-68-беттер; Абай институтының вебсайты.
11. Байжанов С. Абайға қатысты кейбір архив деректері. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 403-403-425-беттер; Абай институтының вебсайты.
12. Әбетов Ғ. Абай шығармаларында би-болыс, ояз-бастықтардың сатиралық типтері. Баспасөз бетінде жарияланған: Абайдың өмірі мен творчествосы. Мақалалар жинағы / ред. басқ. М. Ақынжанов және З. Ахметов. – Алма-Ата: ҚазССР ҒА баспасы, 1954. – 143-161-беттер; Абай институтының вебсайты.

13. Нарымбетов Ә. «Сегіз аяқ» – Абай поэзиясы көркемдігінің пырқау пыңы. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай дәстүрі және қазіргі қазақ әдебиеті: Республикалық ғылыми-теориялық конференцияның материалдары. – Алматы: М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының баспа орталығы. – 2007. – 83-88-беттер; Абай институтының вебсайты.
14. Бельгер Г. Абай мен Гете. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 173-194-беттер; Абай институтының вебсайты.
15. Ғабдуллин Н. Абай сөзді бұлай саптамаса керек. Баспасөзде жарияланған // Егемен Қазақстан. – 1993. – 19 қазан; Абай институтының вебсайты.
16. Егеубаев А. Адамшылық алды – ар, ақыл. Баспасөз бетінде жарияланған: Асқар Егеубаев. Кісілік кітабы (ғылыми эссе). – Алматы: Ана тілі, 1998. – 202-218 беттер; Абай институтының вебсайты.
17. Майтанов Б. Абай тұлғасының ерекшелігі. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай институтының хабаршысы. – 2010. – №4; Абай институтының вебсайты.

МАЗМҰНЫ

Кенжебаев Б. Абай Құнанбайұлы	3
Мырзахметов М. Абай өмірбаяны – абайтанудың іргелі саласы	22
Қасқабасов С. «Ескендір» поэмасының сюжеттік негізі	37
Мағауин М. Абайдың белгісіз әңгімесі	51
Елеукенов Ш. Абайдың эпистолярлық романы	68
Сыздықова Р. Абай тілінің зерттелуі	79
Ысқақов А. Абай және қазақ әдеби тілі	101
Әлімқұлов Т. Жұмбақ жан	121
Әшімбаев С. Ақын жанын жабырқатқан жайлар	140
Ысмағұлов Ж. Абай аудармаларындағы Пушкин	162
Байжанов С. Абайға қатысты кейбір архив деректері	170
Әбетов Ғ. Абай шығармаларында би-болыс, ояз-бастықтардың сатиралық типтері	193
Нарымбетов Ә. «Сегіз аяқ» – Абай поэзиясы көркемдігінің шырқау шыңы	213
Бельгер Г. Абай мен Гете	217
Ғабдуллин Н. Абай сөзді бұлай саптамаса керек	240
Егеубаев А. Адамшылық алды – ар, ақыл	249
Майтанов Б. Абай тұлғасының ерекшелігі	267
Түсініктер	276

Оқу басылымы

АБАЙТАНУ
ТАҢДАМАЛЫ ЕҢБЕКТЕР
IV том
Ойлар мен толғаныстар

Құрастырып, түсініктерін жазғандар:
П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нүрәділ

Редакторы *К. Мухадиева*
Компьютерде беттеген *Ү. Әбдіқайымова*
Мұқабасын безендірген *Қ. Өмірбекова*

ИБ№8879

Басуға 22.12.15 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 1/16.
Көлемі 17,0 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №1509.
Таралымы 50 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, Әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.